KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Klára Buzássyová, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, František Kočiš, Ivan Masár, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Anna Rýzková, Ján Sabol, Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 24 — ČÍSLO 4

OBSAH

NÁBĚLKOVÁ, M.: Nad korešpondenciou P. O. Hviezdoslava 97
TVRDOŇ, E.: Ľudovít V. Rizner a slovenčina 107
HRUBANIČOVÁ, I.: Albert Marenčin — Košický pustovník 111

Rozličnosti

Prokurátor — prokurátorka. J. Horecký 116

Správy a posudky

Futbalové majstrovstvá Európy 1988 slovom a obrazom. J. Horecký 117
Jazykové prechádzky prózou. J. Doruľa 120
Nová učebnica fonetiky a fonológie. P. Stražovcová . . 122
Pripomienky k železničnému anglicko-nemecko-francúzsko-rusko-slovenskému slovníku. A. Petrovský 124

Spytovali ste sa

Halóny. K. Hegerová . . . 127

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 24 — ČÍSLO 4

Nad korešpondenciou P. O. Hviezdoslava

MIRA NÁBĚLKOVÁ

Na často nesplavnej rieke vtedajšej básnickej reči slovenskej ťažký náklad kde-tu zachytil sa a uviazol. Stojí tam a dnes žiada prejsť pešo proti prúdu, zájsť k nemu na kuse a tak ho prijať... V slovách M. Rúfusa je nepochybné presvedčenie, že ono *„prejsť na kuse proti prúdu"* stojí za to — veď hoci sme dnes spoločensky, myšlienkovo i jazykovo inde, ako bol básnik, ktorý vo svojej tvorbe *stihol objať všetko —od kozmu, hviezd, po jarný podbeľ tmavom na úhore* (Rúfus, 1974), jeho poézia je v mnohom prekvapujúco aktuálna, v mnohom nadčasová, v inom — podávajúca svedectvo o ceste, ktorú sme ako národ prešli. A ktorú prešiel aj náš jazyk. Preto je stále zaujímavá téma Hviezdoslav a slovenčina, zahŕňajúca otázku, aké jazykové prostriedky Hviezdoslav vo svojej tematicky mnohorakej a všeobjímajúcej poézii hľadal a nachádzal a ako ich funkčne využíval. Možno sa nám však pri danej téme pristaviť aj trochu inak — na základe jeho korešpondencie. Sú to texty z hľadiska literárnych hodnôt iste nie podstatné, ale z jazykovoporovnávacieho aspektu dôležité. Aj v nich sa priamo či nepriamo zrkadlí básnikov zápas o slovo a so slovom, odrážajú sa dobové súvislosti.

Skôr si však pripomeňme, kedy Hviezdoslav tvoril a čo to vtedy znamenalo byť slovenským básnikom. Jeho básnicky produktívne životné obdobie sa zhoduje s jedným z najťažších období slovenského národa. Narodený v druhom roku revolúcie 1848—1849, prežil mladosť v období porevolučnej národnej depresie. V tom čase dospel k rozhodnutiu, že svoje vnútorné sily, talent, poéziu spojí so službou národu a s hľadaním pravdy, hoci vedel, keď sám povedal: *Na tejto strane,*

kam ja volil cestu, je krušno... Alebo toto: *A ja lipnem na ten národ tým väčšmi, čím viac počúvam predsudky nepodarencov, čo by sami si len priali žiť, skvieť sa a chvastať* [HZ 22].*

Ako hovorí S. Šmatlák (1989), rozhodnutie mladého Hviezdoslava stať sa slovenským básnikom vzišlo zo sporu s inou možnosťou realizovať umelecký talent, ktorú mu ponúkala doba. Toto rozhodnutie bolo zdrojom celoživotného dramatického napätia, keďže základná idea jeho poézie — myšlienka sociálnej a duchovnej slobody každého človeka a každého národa — mu ukladala povinnosť obhajcu slovenského národného života voči cudzím spolu s nevyhnutnosťou byť zároveň i odhaľovateľom a usvedčovateľom všetkých, aj domácich príčin jeho biedy. V akom čase teda Hviezdoslav tvoril: bolo v ňom úsilie o podržanie a rozvoj národného života, bolo zakladanie slovenských gymnázií, Matice slovenskej, spolkov a časopisov, bolo ich zatváranie, tlačové procesy, na prelome storočí postupujúca tvrdá maďarizácia.

Ohlasy toho všetkého prirodzene nachádzame aj vo Hviezdoslavovej korešpondencii, ktorú viedol s významnými postavami slovenského života toho času. Ako jeden zväčšený detail uveďme napr. kúsok listu J. Škultétymu z r. 1910: *Ježko môj, práve som prečítal v peštianskom Slovenskom denníku priebeh Tvojej tlačovej pravoty a až zhrozil som sa nad jej nepriaznivým pre Teba výsledkom! Súcitím z tej duše s Tebou, opravdový martýre tej „našej slovenčiny"! Ale skutočne tak by sa bola skončila záležitosť? — K neuvereniu! Veď to by boli nevypočitateľne hrozné jurisdikčné pomery!* [HZ 151] — Hviezdoslav reaguje na to, že J. Škultéty bol v tlačovom procese odsúdený do väzenia, pravda, už nie prvý raz a napokon nielen on sám. Malá Hviezdoslavova otázka *Akože sa máš? Nepoškodil Ti Vacov?* v liste Škultétymu z 15. 9. 1899 nás uvádza do inej histórie: národnostný útlak, ktorý postihoval slovenský národ koncom 19. storočia, bol taký silný, že vyvolával protesty aj za hranicami národného spoločenstva. Popri iných za práva Slovákov v Uhorsku veľmi nástojčivo vystúpil aj nám skôr inak známy významný poľský jazykovedec J. Baudouin de Courtenay. Jeho článok *Slováci a koruna sv. Štefana* čiastočne pretlačený v Národných novinách bol príčinou tlačového procesu, na ktorom bol Škultéty odsúdený do väzenia vo Vacove; no tento proces zasiahol aj osobný život Baudouina. Ako píše D. Abrahamowiczová (Slavica Slovaca, 1967), bol to zrejme dôvod, prečo musel Baudouin de Courtenay v r. 1900 opustiť Krakovskú univerzitu a vrátiť sa do Ruska.

Hviezdoslavova korešpondencia obsahuje aj ďalšie obrazy situácie na Slovensku v časoch, keď „byť Slovákom" nebolo ľahké a keď sa

* Citáty uvádzané pod značkou *HZ* sú z publikácie Hviezdoslav zblízka. (Výber z listov.) Zostavil S. Šmatlák. Bratislava, Tatran 1985. 245 s.

mnohí rozhodli radšej Slovákmi nebyť. O učiteľovi Adolfovi Medzihradskom, ktorému v mladosti zveroval svoje myšlienky a túžby v krásnych dlhých listoch, Hviezdoslav na začiatku nového storočia píše značne rezervovane: *Adolf Medzihradský, zeman skostantelý, kedysi národovec, mal akúsi účasť hádam tiež na mojom prebudení, ale oddávna stráni sa ma ako morového, majúc početné pokrvenstvo úplne zmaďarčené: tak sa časy menia, a v nich ľudskí mäkkýši* [HZ 175].

V takej situácii plnilo Hviezdoslavovo dielo funkciu dôkazu existencie národného ducha, slovenského jazyka, národa vôbec. Škultéty povedal: *Čo má slovenská literatúra od Hviezdoslava, to vari nepotrebno vykladať. Nie odmeniť, to ani oceniť nemôžeme.* V tejto súvislosti je zaujímavá rozpornosť Hviezdoslavovej sebareflexie. Vedel — ako už veľkí vedia — o svojej veľkosti, no bola mu vlastná aj neistota a neviera tvorcu. Nielen v účinnosť básní, poetického slova (to keď pociťoval ich bezozvennosť, čo je napokon aj návratným motívom jeho poézie). Poznal aj nedôveru vo vlastné sily. Iste netreba vidieť len „skromnostnú" autoštylizáciu v opakovaných nevysokých sebahodnoteniach v listoch Škultétymu a Vajanskému, ako napr.: *A Ty, braček, z mojej zdielnosti ozaj myslíš tiež dajaký osoh vziať? Sklameš sa, chlape geniálny! V liste svojom ma ozaj na vysokú paripu staviaš! Nechlípala tá, braček, nikdy zo studníc parnaských a sotva kedy chlípať bude!* [HZ 59], alebo: *Obsah Tvojho listu ma potešil, pozdvihnul, no i prekvapil. Chlape! Nepreháňaj, nedvíhaj do výše, kde moja skromná i skrovná makovica nevydrží, nepáľ kadidlo, od ktorého ma len kýchačka schvátiť môže, nezveličuj, nehyperbolizuj — hej, poznám ja až pridobre svoje citlivé stránky, slabosti; že svojstvo? čo za svojstvo vo vykrúcaní a prekrúcaní jazyka? v bizarnosti slohu? v krkolomnosti slovosledu...* [HZ 78].

Hviezdoslavove vlastné slová nás takto privádzajú k motívu Hviezdoslav a slovenčina. Možno ho konkretizovať v dvoch smeroch, ako to už napokon urobil A. Habovštiak v knižočke rovnakého názvu.

Jednu stránku tohto vzťahu tvorí Hviezdoslavov spev o slovenčine. Toľko krásnych, obranných či ospevných slov o slovenčine napísal vari len on (hoci sú aj iní). Nie len v známych veršoch *Mňa kedys' zvádzal svet — Ó, mojej matky reč je krásota...*, ale aj v mnohých iných básňach: *Reč moja, sestra utrápená; Chyžianskemu — Reč žiadna na svete, jak slovenská, neutrpela toľkých urážok; K Vám urodzeným veľkomožným, Slovenčine,* v básni *Vianoce,* ale aj vo veršoch venovaných našim národným buditeľom a básnikom.

Druhú stránku vzťahu Hviezdoslav a slovenčina možno konkretizovať ako Hviezdoslav a jeho jazyk. Je to veľmi zaujímavá, rozsiahla a zatiaľ nie podrobne spracovaná téma. Jestvujú, pravda, práce načierajúce do bohatstva Hviezdoslavovej poetickej reči a zaoberajúce sa jeho

jazykom z rozličných hľadísk (Marsinová, 1948—49; Habovštiak, 1969; Belák, 1975; Bolek, 1969; Bajzíková, 1989), sú to však skôr sondy ako podrobné lingvistické analýzy. Jedným zo sledovaných cieľov napríklad je ukázať, v čom spočíva istá neprístupnosť Hviezdoslavových básní, ktorú spomínali, resp. pripúšťali už jeho súčasníci: *Konečne — a to už neslúži k chvále Hviezdoslavovi — zrozumiteľnosť nám obťažuje aj tá okolnosť, že on užíva veľmi mnoho cudzích slov a často bez potreby, tam, kde my máme svojské slová — ako aj to, že si on sám tvorí slová na pochopy, na ktoré už máme slovenské slová géniom ľudu utvorené alebo aspoň ním tvorené a prijaté* (Milkin, Literárne listy, 1887, č. 2—3, s. 21). Z hľadiska dnešného používateľa slovenčiny je tu aj posun v čase a s ním aj rozdiel vo vnímaní jednotlivých jazykových prostriedkov. Napr. štúdia B. Beláka *K mnohoznačnosti výrazu v diachronickom pohľade* smeruje k veľmi zaujímavej otázke recepcie Hviezdoslavovho diela — ku vzťahu súčasného a Hviezdoslavovho slovníka. Hviezdoslavovo dielo sa rodilo v čase konštituovania spisovnej slovenčiny, v čase, keď mu na mnohé, či už všeobecne, či v špeciálnych poetických zámeroch, nedostačovalo jestvujúcich slov. A tak hľadal — v dialektoch, v cudzích jazykoch, tvoril nové slová. Rúfus hovorí o ňom ako o Jánovi Krstiteľovi slovenskej reči. Šalda s uznaním vyhlásil: *A jaký umělec slova, hledající a tvořící, byl ten starý pán!* A on sám o sebe: *Nemám vedomia, že by som nové slová koval, ale skracujem, kde sa to dá bez ujmy na reči a zmysle* [HZ 88]. Hviezdoslav nepochybne vniesol do jazyka slovenskej literatúry nesmierne lexikálne bohatstvo z nárečových zdrojov, súčasného úzu slovenskej inteligencie, prevzaté slová i vlastné novotvary. Ak sa hovorí o jeho jazykovej nedostupnosti, je to do istej miery daň presýtenosti textu pomenovaniami neznámych nám reálií, využívaniu z dnešného hľadiska archaických jazykových prostriedkov, cudzích slov a citátových spojení, neujatých novotvarov tvorených potenciálnymi prostriedkami, pri ktorých si ďalší jazykový vývin vybral iné. A iste aj daň zložitej syntaxi.

Hviezdoslavov jazyk je pre nás dôležitý predovšetkým ako jazyk jeho poézie. Ak však za ním nazeráme aj do jeho korešpondencie, má to tiež svoje opodstatnenie. Pri zložitom vzťahu jazyka umeleckého diela a osobného úzu jeho tvorcu (kde vo všeobecnosti možno predpokladať, že literárne využitie jazyka podriadené umeleckému zámeru vyrastá z osobného úzu, no prerastá, presahuje ho v rozličných smeroch), vzťahu, ktorý je zaujímavý v každom čase, no v dobe nestabilizovaného spisovného jazyka je zaujímavý osobitne, stojí za to pozrieť sa aj na vlastnosti tohto osobného úzu, čo aj v štylizovanej, resp. v takej špecifickej forme, ako je korešpondencia. Nekladieme si za cieľ analyzovať vzťah Hviezdoslavovho osobného úzu a jazyka ume-

leckých diel, ide nám len o skromné načrtnutie jazykovej charakteristiky jeho listov a naznačenie perspektívnej potreby skúmať uvedené vzťahy, pravda, aj v širšom dobovom jazykovom kontexte.

Z listov písaných Hviezdoslavom, najmä z listov Škultétymu ako redaktorovi Hviezdoslavových prác možno vyčítať aj iné veci — sú v nich totiž metajazykové úvahy, hľadanie jazykových riešení v konkrétnych prípadoch, vysvetľovanie vlastného chápania pri oprave chýb v korektúrach. Možno tak trochu nazrieť do básnikovej jazykovej dielne, nájsť odôvodnenie istých postupov, ale aj vyslovenie pochybností:

K „Oprave" dovoľ ešte poznámku. V práci *Prvý záprah* na str. 254 v slohe poslednej mal som celkom ľudove (veď i práca je taká), ak sa dobre pamätám: „Dýle (alebo dyly) nanič" — neviem, ktosi mi to premenil na „Dlážka nanič". Prečo? Nenahliadam príčiny; lebo náš ľud pod dlážkou rozumie dlaživo čisto z kameňa a Števo predsa, majúc dylovať chliev alebo maštaľ, kresal k tomu cieľu drevo; nuž a „dýl" (alebo krátko dyl) i „dylina" najdeš i v Rankovom českom slovníku čo slovenský výraz, tedy je on náš a tu u nás medzi ľudom napospol užívaný k označeniu podlahy v gazdovských stavoch. Tedy, prosím Ťa, reštituuj mi to: beztak len omyl spôsobuje to terajšie [HZ 114].

Poťahom na štvrté číslo Pohľadov prosím Ťa o opravy týchto rohatejších tlačových chýb: Na str. 196 v druhom riadku odhora miesto *hlas* má stáť *klas,* na str. 210 v dvadsiatom prvom riadku odhora miesto *v kasni* má stáť *v kasne;* chudákovi sadzačovi uľútilo sa asi tej slavianskej cti, ležiacej v kasne (= v blate, *kasno* = blativá kaluž), nuž zdvihol ju a strčil aspoň do kasne (skrine), — akiste neznámy mu je výraz „kasno" [HZ 152]. Na str. 22 mám výraz „hráčov v kocky"; však ver ani Ty nevieš o tom, že by ľud náš hovoril niekde „hrať sa v kostky" (pravda, správne by muselo byť v kôstky?). Ak áno, buď dobrý to tak opraviť [HZ 119].

Svoje listy, tak ako básnické dielo, písal Hviezdoslav v rozmedzí približne 50 rokov, v čase, ktorý sa v periodizácii slovenského jazyka člení na porevolučné štúrovské, matičné a martinské obdobie (Pauliny, 1983), majúce každé svoje špecifiká. Bolo by teda prirodzené sledovať aj jazyk Hviezdoslavových listov aspoň približne v jeho vývinovom aspekte. Veď ono sa zreteľne ukazuje, že v listoch mladého Hviezdoslava je v porovnaní s neskorším časom viac neistoty, viac sebaopravovania *(Vy ste sa najvácej, to jest najviacej uchádzal o moje práce, ktoré istotne neboli hodny toľkej pestovánky* [HZ 17] — *... bo dľa mňa to je obetavosť a či obeť veliká* [HZ 18]), dokonca možno aj deklinačných problémov *(Tuším, že istotne to, že je ver k tomu ešte deľako ... Nuž ale spravme si ho bližšej-om podľa našej posunkovajúcej vôličky!* [HZ 17]). Našli by sme tu viac cudzích výrazov a nie celkom priezračných novotvarov. Taký postup by bol nad naše momentálne možnosti. A možno nájsť vo Hviezdoslavovej korešpondencii aj

znaky, ktoré ju charakterizujú ako celok. V porovnaní s dnešným spisovným stavom ukazujú sa tu odlišnosti na syntaktickej, hláskoslovnej, morfologickej aj lexikálnej rovine.

Pri posudzovaní miery výnimočnosti alebo naopak dobovej primeranosti jazyka listov možno sa nám oprieť o jestvujúce práce podávajúce obraz jazyka daných období (napr. Blanár, 1963; Jóna, 1973; Findra, 1973; Furdík, 1969; Habovštiaková, 1973; Pauliny, 1983 a i.) — už tu možno povedať, že sa z dobového úzu veľmi nevyníma.

Základný archaizujúci kolorit dávajú Hviezdoslavovým listom niektoré syntaktické javy, predovšetkým klasicizujúci slovosled — ako je zrejmé už z dosiaľ uvádzaných ukážok, má Hviezdoslavova veta často sloveso v koncovej pozícii. Bežne nachádzame postponované prívlastky, ale aj prívlastkové skupiny, ktoré majú v porovnaní s dnešným úzom inverzné poradie členov, časté sú vety s vypusteným sponovým slovesom: *Nuž ako vôbec národ slovenský svojim bohatierom a mučedlníkom len duševným vďaky vencom sa doposiaľ pre svoju materiálnu mizériu odmeňoval* [HZ 39]; *Nepísal aj teda; a preto keď teraz píšem, neviem, či milé Vám budú moje riadky* [HZ 35].

Slovosledové archaizmy, charakteristické nielen pre Hviezdoslava v tom čase, sa spájajú s mnohými morfologickými archaizmami. To, pravda, z hľadiska dnešného úzu. V danom čase šlo síce o ustupujúce, ale predsa ešte rozšírené jazykové prostriedky (napr. vokatív bol u Hattalu kodifikovaný). Aj tu by bola zaujímavá štatistika konkurujúcich si podôb, príp. jemnejšia analýza ich funkčného, štylistického využitia v daných epištolárnych textoch. Bez nej môžeme len všeobecne konštatovať, že vo Hviezdoslavových listoch (podobne ako v jeho poézii, ale v menšej miere) sa vyskytujú duálové tvary *(ostrihnutýma ušima; a nedovidím slabýma bleskáňama)*, archaické deklinačné postupy *(s chlapy; dokázať vec nestrannými filológmi ako znalci)*, časté a milé vokatívy *(priateľko drahá; hej, ty demagogu; Ty, neoceniteľný romanciéru; Len pracuj, pozdvihuj, ožiaruj svetlom ducha svojho, naša hrdosť, naša ozdobo; O, príď čím skôr, dobo vyslobodenia)*. Frekventované sú záporové genitívne tvary na mieste dnešného akuzatívu *(neposlúchnul som tvojej rady; A tak hospody definitívne prenajatej ešte nemám)*, predložka *k* v účelovom význame *(témata k podrobnému spracovaniu, vôľa k načarbaniu)*. Pri latinských podstatných menách má Hviezdoslav aj na mieste dnešných ženských a mužských mien často neutrá a pri skloňovaní sa drží domácich foriem, nerešpektujúc deklinačné podoby originálu *(Už i čo psychologická hádka — je hodna štúdium; naproti volenému tématu som úplne ochladnul; sama povesť je a bude písaná metrumom krakoviakov; hrozné sú to problemata, všakver)*.

Pri slovesných tvaroch je pomerne nápadná napr. väčšia frekven-

cia starších podôb minulého času ako *nahliadnul som; poskytnul, prečiarknul som; bez toho, že bych sa bol do niekoho buchnul* (taký stav kodifikoval aj Czambel). Z dnešného hľadiska sú nezvyčajné slovesné tvary ako *upadujem* (namiesto *upadám*), *uprávam* (namiesto *upravujem*), *pochopuje* (namiesto *chápe*), *lamentiť* (namiesto *lamentovať*), *namerovať* (namiesto *mieriť*) a pod.

Typickým znakom nielen Hviezdoslavovho poetického jazyka, ale aj jeho listov sú pomerne frekventované podoby prechodníkov, činných aj trpných príčastí a slovesné konštrukcie interpretovateľné ako bohemizmy, prípadne rusizmy (či širšie „slavianizmy"): *Len teraz platím, tak neskoro, nezadržav termín vďačnej odvety; zadováživ si nádchu; dychtivše; prozaická duša, prehŕňavšia sa dlhé roky v suchopárnych zákonníkoch; Ilonka moja, čo mi robíš? Pomyslíš-li dakedy na mňa a často-li?; ...tam utrhol's kvietok, tu zas polapil's zavše vtáčka: jednu-druhú to myšlienku ... a oboje odovzdal's ta na oltár národa svojho zborený.*

Pozoruhodnou stránkou Hviezdoslavových listov je jeho slovník. Lexikálna a slovotvorná analýza korešpondencie by si zaslúžila hlbšiu pozornosť, veď tu niekde možno odkrývať aj niektoré kontúry obrazu Hviezdoslava ako jazykového tvorcu. Musíme sa však obmedziť len na niekoľko konštatovaní. Hviezdoslavove listy predstavujú obsahovo rozličné typy textov od vecného, opisného rozprávania, zachytenia smutných, roztrpčených, rozhorčených, ale aj humorných a žartovných nálad po hlboké úvahové, prípadne rétoricky nadnesené pasáže. Takému rozpätiu zodpovedá popri syntaktickej rozmanitosti aj rôznorodosť lexiky. Popri domácich slovách (dialektizmoch, ktoré sa v porovnaní s poéziou využívajú skromnejšie, slovách, ktoré sú dnes bežnou súčasťou spisovného jazyka, a mnohých neujatých novotvaroch, resp. slovách v tých časoch bežných, dnes zastaraných) Hviezdoslav široko využíva cudzie slová rozličného pôvodu.

V časoch matičného a martinského obdobia bolo v reči vzdelancov veľa prevzatí z iných slovanských jazykov, predovšetkým z češtiny a ruštiny. Hviezdoslavova korešpondencia v tomto ohľade nie je výnimkou. Obsahuje veľké množstvo bohemizmov, priamo prevzatých alebo hláskoslovne upravených — sú medzi nimi biblizmy, prirodzené vzhľadom na Hviezdoslavov evanjelický pôvod, aj mnohé iné slová, ktoré boli v tom čase zrejme súčasťou bežného úzu časti inteligencie: *dopis, vezdejší, nalezať sa, spatrovať, vyrídiť, pozbyť, preminúť, snadno, tehdejší, zdejší, dosavádny, brynda, žvatlanina, piadiť sa (Len škoda Vášho drahého času, vynakladať ho na prezeranie takých detinských žvástov* [HZ 195]; *Milosťpanej vyríď môj rukobozk* [HZ 113]; *...húfy mládeže odchované by boli za delníkov národných...* [HZ 118]). Pri využívaní bohemizmov je zaujímavé, že kým mnohé sa v textoch vy-

skytujú opakovane a „nemarkírovane", pri niektorých Hviezdoslav úvodzovkami naznačuje, že ich používa zámerne ako citátové, cudzie slová: *Že by som mal dáke „rčení", neviem* [HZ 188]; *Prepáčte mojej starickej „povídavosti"* [HZ 174]; *...tam nájdete i „netištěné" ešte práce* [HZ 173]. Mnohé z bohemizmov využíval Hviezdoslav ako synonymický prostriedok ku slovenskému slovu: v jeho listoch sa tak vedľa seba, resp. v textoch dištantne a striedavo vyskytujú dvojice slov ako *list — dopis, ľahko — snadno, zárobok — výdelok* a pod.

U Hviezdoslava nachádzame aj rusizmy — pravidelne napr. končí listy pozdravom *Zdravstvuj (Zdravstvujte a dejstvujte so slávou,* HZ 196), hoci jeho prekladateľská koncepcia sa v tomto bode líšila od Vajanského tým, že nevnášal do prekladov z ruštiny a ani do vlastných textov toľko ruských slov. V listoch využíva slová ako *celovať, dojechať, obstojateľstvá, trudiť sa, borba, genij, umstvenný* a pod. Sporadicky nájdeme u Hviezdoslava aj poľské, resp. ako poľské interpretovateľné slová *(rozkochaný, klopoty).*

Z neslovanských slov sú bohaté najmä latinské výrazy — slová „vzdelaneckého" rázu, frazeologické spojenia, ale aj „zľudovené" výrazy bežné v nárečovej lexike: *vizita, invitovať, urgens, finál, markírovaný, diškurovať, ominózny, rekurovať, dezavovať, fumigovať, laborovať* a pod. Mnohé z cudzích slov bežných v dnešnej slovenčine majú tu inú podobu: *polemia, protestácia, kritikus, praktícírovať: (...ja viem, že's s inými Tvojimi priateľmi nadostač diškuroval a porád diškurzy prevádzaš...* [HZ 62]; *Preto len dnes som vstave reflektovať na finál Tvojho lístku* [HZ 120]; *A potom, varietas delectat; treba bolo už raz zvukov i iného varyta* [HZ 72]; *Tvoj milý lístok i lakonický urgens riadne došiel* [HZ 78]).

Využívanie lexikálnych prostriedkov a ich odvodenín z iných neslovanských jazykov, najmä z nemčiny a maďarčiny, nie je veľmi veľké *(...môj dom navštevovaný býva, kostoša mám* [HZ 280]; *...a možno zateremtetoval (pravda, teraz už tak) i Medzihradský* [HZ 147]; *Paľo, nedávaj iným katz-muzik pod oblokom* [HZ 29]; *Ty mi istotne schmolluješ, keď nepíšeš* [HZ 56]).

Pokiaľ ide o slovenskú lexiku, obsahujú Hviezdoslavove listy množstvo slov, ktoré sa líšia od slov používaných v súčasnej slovenčine. Pristavíme sa len pri niektorých zo záľahy pre nás netradičných podôb derivátov. Histórii derivačných typov sa u nás venovali napr. J. Horecký (1959), J. Furdík (1971). Vo svojich prácach o dejových deverbatívnych derivátoch J. Furdík ukázal, že tvorbu týchto do istej miery potenciálnych slov v minulých obdobiach a v súčasnosti pri zhruba tom istom repertoári odvodzovacích prostriedkov charakterizujú — pokiaľ ide o ich produktívnosť aj podoby konkrétnych slov — rozličné vzťahy. Ak o Hviezdoslavovi vieme, že v poézii výrazne využíval bez-

príponové, konverzné odvodzovanie dejových mien, neprekvapí nás, keď sa s nimi stretneme aj v jeho listoch. Ide často o slová, ktoré v súčasnosti majú inú podobu alebo tá istá podoba má iný význam: *nápad* (napadnutie), *oslova* (oslovenie), *príspev* (príspevok), *veda* (poznatok, informácia): *Drahá moja dušel Dovolíte (a prečo nie dovolíš?) túto oslovu?* [HZ 52]; *Chcem to vedieť; dychtím za vedením toho: poskytnite mi túto vedu* [HZ 52]. Na druhej strane mnohé dnešné konverzné deverbatíva alebo slovesné podstatné mená majú u Hviezdoslava prípony, napr. príponu *-ok (nákladok, prídelok, prípisok, prepadok), -ka (poďakovanka, vítanka, pestovánka)* a pod. V nárečovej lexike majú oporu deverbatíva tvorené príponou *-cia/-ancia* na mieste dnešnej prípony *-ka (behancia, namáhancia, veršovancia)*. Dalo by sa pristaviť pri vzťahu mnohých ďalších pomenúvacích kategórií a využívaných slovotvorných typov, napr. pri názvoch osôb ako *prispelec, nátisklivec, podporník, sprevoditeľka, tešiteľkyňa*, rozličných slovesných podobách ako *dostatkovať, smeľujem sa, následkovať, nepokojiť*, adjektívach ako *poďakovačný, nezávistný, privlastný, izbenný* a pod. Aj ďalšie také pristavenia by svedčili o tom, že nielen k jazyku Hviezdoslavovej poézie, ale aj k jazyku jeho listov treba nám ísť „na kuse proti prúdu". Treba ho vnímať ako súčasť dobového jazykového kontextu s jeho špecifikom a problémami — časovo od nás nie veľmi vzdialeného, predsa však podstatne iného. Dobového kontextu, ktorý svojimi vlastnosťami (neustálenosť formujúcej sa jazykovej normy podmieňujúca rozličné kolísania, uprednostňovanie istých typov jazykových prostriedkov) na Hviezdoslavov jazyk vplýval — a na druhej strane bol jazykotvornou prácou Hviezdoslavovej tvorivej osobnosti spoluformovaný.

Detstvo nášho spisovného jazyka stavalo pred básnika — a nielen pred neho — množstvo pre nás vari až nečakaných otázok, ktoré si musel riešiť *(...konečne na str. 25 prechodí „...dupkom stojí". Ako myslíš: vlasy vstávajú či vstali komu dupkom a či dubkom? Ale nech je pravé toto posledné: mali by byť vlastne dúbkom s dlhým „ú", keďže je od deminutíva „dúbok". No ľud, tak sa nazdávam, vyslovuje všade krátko. Oprav, ak treba* [HZ 119]). Chcel tvoriť v slovenskej reči, no jeho korešpondencia prináša aj svedectvo o tom, že to nebolo ľahké: *...stálo ma to hodne vlastného premýšľovania, mnoho bezsenných nocí strávených v borbe duševnej, boja to s predsudky prinesenými z maďarskej školy a s nástrahami kladenými mi neustále v cestu z protivnej strany; i len po tomto nemalom zápase vnútornom preporodil som sa, dajúc konečne u seba zvíťaziť láske k zbožňovanej materi a s tým géniu našej sladkozvukovej slovenčiny. Veď i tejto priučiť sa mi prišlo autodidakticky, bo sama škola ani jej mluvnice poznať mi nedožičila* [HZ 139]. Takto vyzbrojený, vedený básnickým talentom, tvoril Hviez-

doslav svoje veľkolepé dielo. Jeho jazyková stránka stále ešte čaká na hlbšie jazykovedné analýzy aj na lexikografické spracovanie. Potom sa môže stať lingvisticky uchopiteľnejším to, čo napr. J. Mihalkovič (1974) vyjadril poetizujúcim slovom: *Tento vichor, ktorý na seba naložil všetku čiernu robotu spojenú s odklínaním reči — pravda, aké tam odklínanie, precúdiť, prehriebsť, preklčovať, prekopať, preosiať, prebrať — a on, keď prišlo prevziať si prácu, naložil si na seba, akoby šlo o výmlatok a čerta z rozprávky. Kto má rád poéziu, vie, že pri čítaní Hviezdoslava sa časom vybaví pocit, akoby vichor nechával po sebe obsiate, pobránené pole a pozakladané, pekne opatrené hriadky.*

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

BAJZÍKOVÁ, E.: Báseň do albumu P. Országha Hviezdoslava. Slovenská reč, *54*, 1989, s. 74—79.

BELÁK, B.: K mnohoznačnosti **výrazu v diachronickom pohľade.** In: P. O. Hviezdoslav. Text a kontext. Acta Musei Litterarii Pauli Orszagh-Hviezdoslav. Dolný Kubín 1975, s. 126—148.

BLANÁR, V.: Vývin slovenčiny v matičných rokoch. In: Matica slovenská v našich dejinách. Bratislava 1983, s. 113—116.

BOLEK, A.: Z jazykových slavizmov v tvorbe Pavla Országha-Hviezdoslava. In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae Prešovensis. Jazykovedný zborník. 2. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969, s. 235—241.

FINDRA, J.: Hlavné znaky štýlu náukovej prózy na rozhraní 19. a 20. storočia. In: Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi.) Universitas Comeniana. Facultas Pedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 3. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 151—172.

FURDÍK, J.: O tvorení niektorých deverbatív v matičnom období. In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae Prešovensis. Jazykovedný zborník. 2. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969, s. 85—100.

FURDÍK, J.: Zo slovotvorného vývoja slovenčiny. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 82 s.

HABOVŠTIAK, A.: Hviezdoslav a slovenčina. Dolný Kubín 1969. 20 s.

HABOVŠTIAKOVÁ, K.: K charakteristike slovnej zásoby v 80. rokoch 19. storočia. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi.) Universitas Comeniana. Facultas Pedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 3. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 217—228.

HORECKÝ, J.: Slovotvorná sústava slovenčiny. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959. 217 s.

JÓNA, E.: Teória slovenského spisovného jazyka a jeho kodifikácia na rozhraní 19. a 20. storočia (1875—1918). In: Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi.) Universitas Comeniana. Facultas Pedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 3. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 15—46.

MARSINOVÁ, M.: O takzvanej nesrozumiteľnosti Hviezdoslava. Slovenská reč, *14*, 1948—1949, s. 193—201.

MAŤOVČÍK, A.: Herold svitajúcich časov Hviezdoslav. (Život a dielo v dokumentoch.) Bratislava, Osveta 1989. 333 s.

MIHALKOVIČ, J.: Hviezdoslav. In: Vulkán poézie. (Súčasní slovenskí básnici o Hviezdoslavovi.) Zostavil S. Šmatlák. Bratislava 1974.

RÚFUS, M.: Hviezdoslav. In: Vulkán poézie. (Súčasní slovenskí básnici o Hviezdoslavovi.) Zostavil S. Šmatlák. Bratislava 1974.

ŠMATLÁK, S.: Prológ. In: Herold svitajúcich časov Hviezdoslav. (Život a dielo v dokumentoch.) Bratislava, Osveta 1989, s. 9—16.

Ľudovít V. Rizner a slovenčina

EMIL TVRDOŇ

Záujem o slovenské písomníctvo a o nárečový i toponomastický výskum, osobný kultivovaný jazykový prejav a jeho profesionálna aplikácia v škole, osvete a kultúre — tento viacrozmerný vzťah k slovenčine v našej kultúrnej histórii bolo dopriate naplniť kvalitným obsahom iba máloktorému Slovákovi tak, ako sa to podarilo Ľudovítovi V. Riznerovi, ktorého 140. výročie narodenia sme si pripomenuli v minulom roku.[1]

Pravdaže, nepoznáme Riznerovu hovorenú reč, ale o jeho jazykovej kultúre svedčia zachované listy vydané v samostatnej publikácii.[2] V nich sa prejavil (ťažkajúc si dakedy na nedostatok času, uvádza až naturalistické príklady s úmyslom porovnať sa s tými, čo ho majú do vôle, a predsa pre národ nechcú pohnúť ani prstom) ako zručný

[1] Ľ. V. Rizner sa narodil 10. marca 1849 (údaj o dni je sporný) v Zemianskom Podhradí (dnes súčasť obce Bošáca), okres Trenčín. Základnú školu vychodil u otca vo svojom rodisku, potom pokračoval v štúdiu v nižších ročníkoch bratislavského lýcea a napokon na slovenskom vyššom gymnáziu v Revúcej. Od r. 1870 pôsobil ako učiteľ v cirkevnej škole v Zemianskom Podhradí až do svojho penzionovania r. 1911, kde aj zomrel 23. augusta 1913.

[2] Listy Ľ. V. Riznera A. Kmeťovi. Pripravil V. Sokolík. Martin, Matica slovenská 1970.

štylista a miestami ako jazykový pragmatik. Táto štylistická erudícia sa v riznerovskej rodine akosi tradične rozvíjala ďalej. Ž. Rizner, jeho synovec, bol autoritou v otázkach slovenského jazyka ako učiteľ a inšpektor a neskôr i jazykový poradca svojej sestry, spisovateľky Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej, ktorej kritickorealistické literárne prozaické i básnické dielo sa stalo vskutku národným.

Pri spomienke na Ľ. V. Riznera nemožno hovoriť iba o jeho šťastí, že bol dobrým, ba vynikajúcim učiteľom, čomu nasvedčujú okrem iného aj jeho slovenské učebnice. Učil svoje školské deti rodný jazyk a v tomto jazyku, čo sa akosi dostatočne nezdôrazňuje (a nielen pri ňom), hoci žil a pracoval pre Slovákov, pre ich hmotnú a duchovnú kultúru a predovšetkým pre ich reč v nedobrých časoch Rakúska-Uhorska. Z celého jeho pedagogického odkazu vyplýva, že byť povolaným učiteľom je šťastie samo osebe — bolo včera, je dnes a bude, a to navzdory tomu, že materiálne (a v minulosti aj školským vzdelaním) bolo a je učiteľstvo u nás nie priveľkým lákadlom — pre mnohých skôr východisko z núdze. Aj tu je Ľ. V. Rizner žiarivým vzorom učiteľského robotníka, ktorý nič nedbal na svetskú slávu, ani na zárobok, ani na neprajníkov, ale usilovne pracoval na národa roli dedičnej.

Všetko, čo mohol pri svojom slabom učiteľskom a kantorskom plate a početnej rodine finančne a osobnostne venovať národu, to urobil najmä svojím — pre nás dnes vlastne už naším — celoživotným dielom, ktoré korunuje jeho *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900 s pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou.* Ide o základnú pomôcku všetkého, čo sa vzťahuje na slovenský život v minulosti.

Ak sa hovorí o niektorom umelcovi, že na ocenenie jeho talentu a tvorivosti by vystačilo čo i len jediné rozsiahlejšie dielo, to isté platí aj o vedcovi Riznerovi a jeho Bibliografii. Aj on napísal veľa iného: Riznerov dar slovenskému národu je naplnený množstvom vydaných i nevydaných prác, pričom je paradoxné, že tie diela, v ktorých sa nám aktuálne prihovára ešte i dnes, ostali nevytlačené — v rukopise.

Rizner písal verše a poviedky pre deti a mládež *(Od srdca k srdcu,* Skalica 1881, *Zo života malých,* Trnava 1883, *Našim maličkým,* Trnava 1883, *Kytka z Tatier,* Praha 1885), didaktickú prózu pre ľud *(Zo slovenskej chalúpky,* 1886), prekladal a upravoval zábavno-poučné diela *(Jeden večer na dedine,* Budapešť 1872, *Zábavné večery,* Skalica 1882). Okrem toho redigoval edíciu *Knižnica slovenského ľudu* (vyšlo v nej 8 zväzkov) a v r. 1891—1899 časopis *Obzor* a jeho prílohu *Pri kozúbku,* resp. *Pod lipou.* Ďalej prekladal publikácie s poľnohospodárskou problematikou, prispieval slovacikovými heslami do Riegerovho i Ottovho

slovníka náučného, odovzdal A. P. Záturecképu do jeho zbierky vyše 1600 slovenských frazeologizmov[3] a pomáhal českým jazykovedcom (najmä J. V. Dušekovi a F. Pastrnkovi), ako aj J. Vlčkovi, J. Škultétymu, S. H. Vajanskému a všetkým, čo ho o to požiadali, pri získavaní a overovaní jazykových, frazeologických a bibliografických údajov. Už toto, čo vykonal, by stačilo naplniť život jedného vzdelaného a tvorivého Slováka i dnes.

Svoj vzťah k slovenčine však Ľ. V. Rizner manifestoval ďalšími dielami z dialektológie a onomastiky, v ktorých sa odráža bohatstvo slovenského slovníka a slovenských miestnych názvov, ale ich vydania, podobne ako ani publikovania Bibliografie, sa nedožil. Na dlhší čas v zdanlivo beznádejne verejnosti ukrytých rukopisoch ostali teda tieto jeho práce: *Slovník dialektický, obsahujúci slová, idiomatizmy, frázy, príslovia, porekadlá, prirovnania, hádky, povery, čary, obyčaje, hry, priezviská obyvateľov na Bošáckej doline počuté* (1896, 726 s.), *Dialektický slovník bošácky* z r. 1913 (v tejto druhej verzii sa vykladajú významy slov po česky — autor mal v úmysle vydať ho v Čechách, keďže na Slovensku nenašiel nakladateľa), *Materiál k topografickému slovníku Uhorska, ktorý má záležať z opisu miest, mestečiek, dedín, hradov, vrchov, riek, jazier atď. s podrobnosťami štatistickými a dôležitými dátami historickými, umeleckými, archeologickými, národohospodárskymi a prírodníckymi* (1895), resp. *Materiál k topografickému slovníku zvlášte Horného Uhorska* (druhá verzia), *Pramene k miestopisu územia Slovákmi obývaného* z r. 1890—1895 a dve menšie práce.

Ľudovít Rizner nebol školeným jazykovedcom a jeho rukopisné dialektologické (bošácke) slovníky majú v koncepcii isté medzery, ale v čase svojho vzniku patrili medzi prvé nárečové lexikografické práce a pri ich hodnotení dnes treba mať túto skutočnosť na zreteli. Riznerovi sa podarilo relatívne presne zachytiť všetky základné fonetické a morfologické znaky bošáckeho nárečia (*l* > *ŭ*, zdvojené spoluhlásky rozmanitého pôvodu, samohláska *á* za pôv. nosovku *ę* v dlhej pozícii, asibilácia atď.; porov. Ripka, 1973). Obidva rukopisy Riznerovho bošáckeho slovníka prinášajú množstvo pozoruhodného lexikálneho materiálu, hoci sa dnes ukazuje, že stavbu hesla nemal Ľ. Rizner definitívne vyriešenú, a tak, z lexikografického hľadiska, nedosiahli tieto nárečové slovníky úroveň Bibliografie (Hayeková, 1979). Pozoruhodné sú však ešte dve skutočnosti: predovšetkým to, že základ Slovníka tvorí zbierka nárečového a národopisného materiálu, ktorý mal Rizner usporiadaný už koncom 80. rokov pod názvom *Slovník provincionalizmov*

[3] Pozri o tom MELICHERČÍK, A.: Adolf Peter Záturecký a slovenské príslovia. In: A. P. Záturecký: Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. 3. vyd. Bratislava, Tatran 1974, s. 24—25.

a fráz (nezištne ho požičiaval každému, kto o to požiadal a zo začiatku ani neuvažoval o jeho publikovaní) a neskôr z neho uverejňuje úryvky v Slovenských pohľadoch,[4] a potom aj to, že okrem apelatívnej slovnej zásoby Bošáckej doliny spracoval v ňom aj vlastné mená obyvateľov a chotárne názvy (Ripka, 1973).

Ľudovít V. Rizner sa pokúsil aj o širší a samostatný výskum miestnych názvov a jeho výsledky uložil do štyroch prác. Popri menších rukopisných zbierkach pod názvom *Topografické názvy Bošáckej doliny* a *Materiál ku slovenskému slovníku* (z jazykového hľadiska zaujmú napríklad poznámky o skloňovaní miestneho názvu *Chrabrany, v Chrabranoch — v Chrabrach,* ide o starý zachovaný lokál) treba predovšetkým pripomenúť *Pramene k miestopisu územia Slovákmi obývaného* (spolu 612 strán aj s dodatkami; obsahujú choronymá, ojkonymá, ojedinele aj hydronymá, ďalej literatúru o niektorých hradoch a iné informácie, napr. stať *Slováci v Amerike* a i.) ako paralelnú prácu svojho základného toponymického diela *Materiál k topografickému slovníku Uhorska* (...)

Materiál k topografickému slovníku Uhorska (obsahuje 2519 hesiel) v prvej verzii (a týka sa to aj druhej verzie) nemá ešte charakter slovníka v pravom zmysle: je to predovšetkým abecedne usporiadaný, v zmysle názvu (topografický slovník Uhorska či Horného Uhorska) nekompletný toponymický materiál, v ktorom sa nachádza prevažná väčšina hesiel z územia Slovenska. Heslové slová, resp. nadpisy hesiel a základná charakteristika toponymických reálií sa zdajú byť definitívne. Stavbu hesla určuje toponymická realita. Napríklad v heslách s názvami vrchov a pohorí sa uvádza nadmorská výška a podľa okolia sa vymedzuje geografická poloha; pri geologicky a geograficky významných vrchoch sa pripomína ich geologické zloženie a geografické začlenenie do pohoria, príp. sa upozorňuje na ťažbu nerastov alebo aj na ich spracúvanie v regióne. Ak sa na názov vrchu viaže dajaká ľudová povesť, Rizner ju neváha v zostručnenej podobe vyrozprávať (napr. *O kráľovej holi, Čertova svadba — Čertovica).*

Pri hodnotení miestnych názvov Ľ. V. Rizner postupoval uvážene, triezvo a vecne. Tam, kde si nie je istý, zdôrazňuje pravdepodobnosť výkladu, či už svojho alebo prevzatého.

O názoroch Ľudovíta V. Riznera na toponymický slovník v súvislosti s touto jeho prácou sme písali inde,[5] preto tu iba pripomenieme, že

[4] Príslovia, idiomatické výrazy a slová z Bošáckej doliny: Slovenské pohľady, *10,* 1890, s. 510; *11,* 1891, s. 130, 190, 319, 630; *12,* 1892, s. 55, 559, 697.

[5] TVRDOŇ, E.: Toponomastické práce Ľudovíta V. Riznera. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, XXII, 1981, č. 4—5, s. 490—501.

podľa neho by to mal byť úplný toponymický slovník, nie obšírny, lebo by sa preň nenašiel nakladateľ, ale ani stručný, lebo potom by nevyhovoval potrebám slovenských používateľov. Aj z ostatného aspektu pri spracúvaní Materiálu do konečnej podoby slovníka čakala autora veľká a náročná práca, lebo jednotlivé heslá neboli rovnako dlhé, čo záviselo nie od dôležitosti objektov, ale od toho, koľko literatúry a prameňov mal Rizner pri spracúvaní momentálne k dispozícii. Monografické spracovanie názvov slovenských obcí[6] v súčasnosti nás presviedča o tom, že Riznerom zamýšľané dielo bolo priveľmi komplikované, než aby mohlo byť dokončené v tej podobe, ako si to autor predstavoval. Napriek tomu, čo tu tvrdíme, je Riznerov Materiál dôstojným predchodcom dnešných prác s podobnou tematikou.

Pre Ľudovíta V. Riznera znamenala slovenčina usilovnú, obetavú a cieľavedomú robotu v jej poznávaní a na úžitok súčasníkom i nám.

Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava

LITERATÚRA

HAYEKOVÁ, M.: Dejiny slovenských slovníkov do r. 1945. Bratislava, Univerzita Komenského 1979. 256 s.

RIPKA, I.: Ľudovít V. Rizner a jeho bošácky nárečový slovník. Slovenská reč, *38*, 1973, s. 340—349.

Albert Marenčin — Košický pustovník

INGRID HRUBANIČOVÁ

Tento príspevok vyplynul z pokusu slovne sformulovať niektoré postrehy z jazykovo-literárneho poznávania textu. Nekladie si za cieľ podať objektívnu a vyčerpávajúcu jazykovú analýzu publikácie A. Marenčina, nemá celistvý charakter, ale je záznamom z prečítaného (na pozadí jazykového zamerania, vzdelania) a dotýka sa len niektorých z množstva zaujímavých myšlienok a podnetov, ktoré knižka ponúka.

1. Jakoby ako literárna postava, jazyková cha-

[6] MAJTÁN, M.: Názvy obcí na Slovensku za ostatných 200 rokov. Bratislava, Veda 1972. 668 s.

rakteristika postavy. — Literárna kritika (v recenziách, s ktorými sme sa stretli v Novom slove a v Dotykoch) prijala knihu A. Marenčina *Košický pustovník* (Bratislava, Slovenský spisovateľ 1988) kladne. Okrem ocenenia jej ľudského a umeleckého posolstva zdôrazňuje netradičnosť žánru, netradičnosť spôsobu, akým A. Marenčin vedie svoj dialóg s maliarom Júliusom Jakobym (1903—1985).

Hoci rozprávanie o Jakobym, tvorenie verbálneho portrétu tejto osobnosti má dialogickú formu, jeho základom nie je vzťah „pýtajúci sa — odpovedajúci", presnejšie, rozhovor neodráža iba tento vzťah. Vystupujú v ňom dvaja rovnocenní rozprávači, pretože ten, kto kladie otázky, nečaká len odpoveď, ale hovorí a chce hovoriť aj o sebe. V úvahových častiach vpletených do základnej štruktúry dialógu komentuje Marenčin spôsob vedenia novinárskeho interview, hovorí o svojich dojmoch zo stretnutí s Jakobym, na niektoré položené otázky odpovedá spolu s maliarom, poetickým slovom uvádza čitateľa do intímneho prostredia Jakobyho domácnosti, ponúka vlastné chápanie Jakobyho človeka i umelca a snaží sa tak uľahčiť cestu k tejto komplikovanej osobnosti aj čitateľovi.

Práve tieto úvahové pasáže najviac prezrádzajú to, že za jazykovým stvárnením výpovedí obidvoch rozprávačov stojí jedna osoba, jeden štylista narábajúci s určitým inventárom výrazových a výstavbových prostriedkov textu. Jakoby tu v istom zmysle vystupuje ako literárna postava, ktorá nie je výsledkom autorskej fikcie, ale konkrétnej autorskej skúsenosti (priateľstvo a stretnutia s Jakobym).

Obidvoch rozprávačov spája spoločný slovník, v ktorom pri zastúpení štylisticky diferencovanej lexiky jednoznačne prevláda knižná lexika napájaná najviac publicizmami (predovšetkým ide o slová cudzieho pôvodu). Na ukážku uvádzame niekoľko výrazov zo slovníka obidvoch rozprávačov. Jakoby: *fragment, detail, epizóda, arbiter, dogma, outsider, handicapovaný, kultivovaný, traumatizujúci, markantne, ilegálne, inklinovať, konsolidovať, absolvovať, legalizovať, integrovať, fascinovať, imponovať, inštalovať* a i. Marenčin: *fragment, doména, generačná bariéra, renomovaný umelec, spoločenské konvencie, autentická podoba, kritérium autenticity, apriórne zámery, fixné idey, ideový kontext, markantné vývinové skoky, satisfakcia, devastovaný, identifikovať, evokovať, rekonštruovať, bilancovať, imputovať* a i.

Túto lexiku sme pociťovali ako príznak textu, ktorý mu dodáva intelektuálny ráz. Pri narábaní s publicizmami sa autor miestami nevyhol ani istým klišé (*... stačí trochu zmeniť uhol pohľadu alebo ideový kontext ...* [s. 40], *... akoby v tvojej tvorbe bolo niekoľko markantných vývinových skokov alebo zlomov ...* [s. 75]).

V Jakobyho výpovedi dostáva čitateľ mnoho informácií o jeho pôvode, rodinnom, územnom (Amerika, východné Slovensko) a jazykovom

prostredí, v ktorom rástol a ktorým je poznačené jeho jazykové vedomie a osobný pocit národnej príslušnosti.

„A vtedy som si hádam po prvý raz uvedomil, že som takpovediac odchovancom dvoch národných kultúr, maďarskej a slovenskej, a že práve preto som tak bytostne spätý s Košicami, lebo tie dve kultúry sa tu zvláštnym spôsobom prelínajú a vytvárajú klímu, bez ktorej by som nedokázal tvoriť, ba ani žiť." (68)

Dalo by sa predpokladať, že Jakobyho slovník bude odrážať zložité peripetie rodinných a národnostných vzťahov, v ktorých sa Jakoby v predvojnovom Československu pohyboval (maďarčina, zemplínsko-šarišské nárečie). V maliarovej reči však prevláda neutrálna lexika a spomínané knižné slová (najviac publicizmy). Výrazy z iných vrstiev jazyka sa objavujú len ojedinele. Zo staršej lexiky sú to výrazy ako *obecná škola, griflík* (písací nástroj), *septimán* (žiak siedmej triedy), *volontér* (mimoriadny žiak), *pajesy* (bokombrady); istú patinu majú slová *úfať, brojiť, povichrica;* na styk s maďarčinou poukazujú názvy novín *Kassai Napló, Budapesti Hírlap,* vlastné mená *Eržika Lángová, István Ravasz,* hypokoristiká *Jóži báči, Pišta báči,* názov maďarskej peňažnej jednotky *pengö.* Skromne sú zastúpené aj hovorové a slangové výrazy: *priemyslovák, zárobkové maľovačky, technicizovanie, technikárčenie, finty,* prípadne hovorová lexika s prídychom ľudového prostredia: *parobci, hamovať, oprobovať.* Vzhľadom na malý počet a sporadickosť, s akou sa tieto výrazy vyskytujú v texte, nemajú inú ako ozvláštňujúcu funkciu.

2. Čo charakterizuje reč Jakobyho ako literárnej postavy? — Okrem iných jazykových javov sú to aj často sa vyskytujúce vety s krátkymi, jednoslovnými parentézami *(takpovediac, takzvaný, ako sa hovorí).* Tieto vsuvky sú znakom hovorovosti i hovorenosti prejavu — vyznačujú sa nimi spontánne, nenapísané prejavy, v ktorých slúžia ako opory hovoriacemu. Jakoby spresňuje nimi svoje vyjadrovanie, alebo mu slúžia na získanie času pri hľadaní vhodnejších vyjadrovacích prostriedkov. Zachovaním týchto vsuviek v Jakobyho prejave Marenčin zachováva jeden zo znakov autentických rozhovorov: *Bol som, takpovediac, handicapovaný* (18); *Iňáč, bral som ich takpovediac športovo, veď prečo by sa mali moje obrazy každému páčiť* (62); *Žili sme, takpovediac, na periférii tohto diania* (66); *A vtedy som si hádam po prvý raz jasne uvedomil, že som takpovediac odchovancom dvoch národných kultúr* (68).

Parentézy majú v Jakobyho vyjadrovaní aj expresívnu funkciu — používa ich, keď chce trochu ironizovať: *(kým sa pomery, ako sa vraví, konsolidovali* [36]; *Takých zákazníkov som potom posielal ku kolegom alebo, ako sa vraví, ku konkurencii* [62]), keď sa chce vy-

jadriť pomocou frazeologizmov alebo obrazne (*Nuž, bol som takpovediac na koni* [12]; *Nielen teraz, keď som takpovediac našiel sám seba* [29]; *Dalo by sa povedať, že žili na vojnovej nohe* [44]; *Mal nielen vzdelanie, ale aj to, čomu sa hovorí „dobrý nos"* [61]; ... *žil som ako proletár, takpovediac, z ruky do úst* [67]; ... *cítil som sa s nimi takpovediac na jednej lodi* [69]).

3. V čom spočíva pôsobivosť textu? — Viac ako v slovníkovom inventári pôsobivosť tohto textu spočíva v spôsobe, akým sa tento inventár usporadúva, v princípoch, ktorými sa buduje text, ktoré vytvárajú napätie alebo ho zmierňujú, ktoré dávajú textu pohyb, rytmus. Spomenieme tie, ktoré boli pre nás najvýraznejšie, najčitateľnejšie.

V Jakobyho výpovedi je takýmto princípom paradox, protirečenie, ustavičné popieranie alebo modifikácia predchádzajúceho:

Čo teda utváralo teba?

— Povedal by som, že život, ale to je priveľké slovo. Poviem radšej: zážitky. Skôr bolestné ako radostné. Údery, facky...

— Mal si smutné detstvo?

— Nie, to nemôžem povedať. Mal som dobrých a rozumných rodičov, aj súrodencov, vyrastal som v harmonickom prostredí. Ale na radosti som zrejme nemal predpoklady... (17)

O šesť strán ďalej Jakoby hovorí:

— Nemám na detstvo krásne spomienky. Bol som dieťa, nuž nepoznal som problémy a starosti dospelých. Zato som mal svoje vlastné. Nebola to idyla... (23)

— Takže detstvo nie je pre teba tou nevyčerpateľnou studnicou inšpirácie ako pre mnohých umelcov...?

— Tak jednoznačne by som to nepovedal. Detstvo utvára človeka, jedného urobí citlivejším a vnímavejším ako druhého, ale žeby som si z detstva bol priniesol do ďalšieho života nejaké veno, z ktorého možno pohodlne žiť, to veru nie. (24)

Opakované popieranie vypovedaného neodráža myšlienkový chaos, ale Jakobymu vlastný pohľad na veci z mnohých strán.

Zdrojom pôsobivosti Marenčinových úvahových odbočení je zasa iný princíp — zlučovanie, hromadenie, gradácia (aj negatívna):

„Prečítal som si totiž takmer všetko, čo sa o ňom napísalo, a s úžasom i radosťou som zistil, že na jeho umeleckom i ľudskom portréte ostalo toľko nepovšimnutého, toľko neznámeho, čo vzbudzuje prirodzený záujem a zvedavosť každého, kto s ním príde do styku, toľko nepreskúmaného, či, ako sa vraví, nezmapovaného, ..., že som si ani začiatok, ani koniec, ani formu, ani obsah, ba ani len rytmus a tón našich rozhovorov nevedel dobre pred-

staviť. A tak ponechal som všetko radšej náhode... Veril som, že vďaka náhode budem môcť nielen nachádzať hľadané, ale aj objavovať netušené." (15)

— rečnícke otázky, hromadenie opozít a z toho vyplývajúca expresívnosť, poetickosť (uvažovanie o istom fakte cez opozitá):

„Takže Košice sú na počiatku všetkého — jeho života i jeho diela. Dielo sa od nich odpútalo, život nie. Prečo? Nie som prvý, čo sa takto pýta. Prečo ich neopustil? Z lokálpatriotizmu či z askézy? Z núdze či z protestu? Zo strachu či z vernosti? Zavrel sa do Košíc, ako sa iní zavierajú do kláštora? Azda sa v tých rozhodujúcich poprevratových rokoch zľakol rozbúreného sveta a utiahol sa do prepevneného hradu domova?... (56)

J. V. Bečka, uvažujúc o slohu, poznamenáva: „...prejav môže byť zaostrený na pevný bod (t. j. na vnímateľa), alebo môže byť zameraný na nekonečno..." Marenčinovi sa podarilo cez zaostrenie na pevný bod zamerať svoj prejav na nekonečno. Tým pevným bodom je postava a životná skúsenosť maliara Júliusa Jakobyho.

4. O v ý z n a m e k n i ž k y. — Rozhovory A. Marenčina chcú podľa slov autora doplniť „nepreskúmané, nezmapované" miesta o živote Júliusa Jakobyho, košického maliara avantgardistu, súčasníka Ľ. Fullu, Galandu, Kolomana Sokola, Weinera-Kráľa, výtvarným rukopisom však príbuzného európskym modernistom 20. storočia — Chagallovi, Soutinovi, Baconovi, ktorých však Jakoby nikdy nevidel, ani sa nikdy dokonale nezoznámil s ich tvorbou:

„...ja som tých maliarov nielenže nevidel, ale veľmi dlho som o nich ani nepočul. Na budapeštianskej akadémii moderné umenie jednoducho ignorovali, takže o Picasovi, Chagallovi a tých ostatných som sa začal dozvedať až po návrate do Košíc ... Ale aj tak to nepokladám za záhadu. Sme predsa všetci potomkami tej istej civilizácie, tej istej kultúrnej sféry, tej istej duchovnej klímy — a zrejme sme aj z jedného cesta. Ibaže Chagall pochádza z Vitebska a ja z Košíc..." (83)

Na svoje rozhovory si A. Marenčin vybral slovenského maliara európskeho významu a urobil dobre. Doplnil tak aj prázdne miesto o tejto osobnosti v druhom zväzku nového Slovenského biografického slovníka (Martin, MS 1987).

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

ROZLIČNOSTI

Prokurátor — prokurátorka

V slovenčine platí pravidlo, že názvy osôb sú mužského i ženského rodu a že názvy ženského rodu sa odvodzujú od názvov mužského rodu príponami *-ka* v type *učiteľ — učiteľka* a *-kyňa* (niekedy len *-yňa*) v type *sudca — sudkyňa, letec — letkyňa* (resp. *vrah — vrahyňa*). Preto aj k názvu *prokurátor* máme podobu *prokurátorka*.

V istých prípadoch však slovom *prokurátor* neoznačujeme len osobu mužského rodu, ale aj istú funkciu a tam už vznikajú pochybnosti o vhodnosti ženskej podoby *prokurátorka*. Súvisí to s organizačnou štruktúrou našej prokuratúry. Prokuratúra je podľa zákona č. 65/1956 Zb. o prokuratúre štátny orgán, ktorého hlavnou úlohou je dozerať na vykonávanie a zachovávanie zákonov a ostatných právnych predpisov. Na čele prokuratúry je generálny prokurátor a jemu sú podriadení jednak námestníci generálneho prokurátora, jednak krajskí (v Prahe a Bratislave mestskí), okresní (resp. obvodní) prokurátori. Teda nejestvujú krajské a okresné prokuratúry. Preto nie okresná prokuratúra, ale okresný prokurátor podáva príslušné návrhy na začatie súdneho konania. Inými slovami okresný prokurátor tu vystupuje ako inštitúcia a táto inštitúcia nemá ženskú podobu. V praxi však dosť často funkciu prokurátora zastáva žena a potom vzniká už jazyková otázka, či sa má takáto prokurátorka podpisovať ako prokurátor alebo ako prokurátorka.

Odporúčame tu takéto riešenie: Ako názov inštitúcie má ostať slovo *prokurátor* vždy v mužskom rode. Ale keď istú listinu vydanú prokurátorom podpisuje žena prokurátorka, má svoju funkciu označiť v ženskom rode, teda napr. *Elena Veselá, námestníčka okresného prokurátora,* ale aj *Mária Veselá, okresná prokurátorka.*

Ján Horecký

Ks

SPRÁVY A POSUDKY

Futbalové majstrovstvá Európy 1988 slovom a obrazom

(ZERER, A.: EURO 88. VI. majstrovstvá Európy vo futbale. Bratislava, Šport 1989. 128 s.)

Zámer obrazovej publikácie o šiestych majstrovstvách Európy vo futbale r. 1988 je podať kroniku týchto majstrovstiev. Na splnenie tohto zámeru si autor vypracoval dômyselnú koncepciu: opísať zloženie, taktiku a stratégiu, sčasti aj vývin ôsmich účastníkov záverečných bojov a do tohto opisu vložiť aj osudy tých mužstiev, ktoré do týchto bojov nezasiahli — medzi nimi aj reprezentačného mužstva Československa. Na konkrétne riešenie tejto koncepcie zvolil si autor pohľady ôsmich účastníkov a tieto pohľady už v nadpisoch kapitol výrazne charakterizoval. Medzi úvodné pohľady a záverečný pohľad zaradil tieto kapitoly *Pohľad ako náš — nostalgický (Dánsko), Pohľad po k. o. (Anglicko), Pohľad sovy (Španielsko), Pohľad outsidera (Írsko), Pohľad cez kropaje potu (NSR), Pohľad do budúcnosti (Taliansko), Pohľad modernistov (ZSSR), Pohľad víťazov (Holandsko).*

Z týchto desiatich pohľadov však akoby sa vytratil pohľad autora. Veľmi často totiž necháva hovoriť iných, rozbory situácie preberá od iných autorov alebo z časopisov. Iba v jednom prípade je aktívnym účastníkom rozhovoru — v dialógu s V. Čebakovom, športovým redaktorom moskovskej Pravdy (s. 80). Ešte aj v záverečnom pohľade reprodukuje poznatky našich pozorovateľov, ktorí boli oficiálne poverení vypracovať hodnotenie, ako aj postoje piatich trénerov i závery sovietskeho trénera Lobanovského.

Osoba autora prebleskuje len akoby mimochodom. Napr. na s. 79: *V Stuttgarte mi zišla na um tak trocha kacírska myšlienka* a na s. 110: *Keď som z fotokomory zážitkov vyvolával film šampionátu, citlivé ucho zavše zbystrilo pozornosť.*

Túto negatívnu stránku však autor na druhej strane bohato vyvažuje svojským, vlastným, skutočne autorským výberom výrazových prostriedkov. Prejavuje sa to už aj vo výbere kompozičných postupov, resp. vo výstavbe textu. Sú tu, ako sme už spomenuli, mnohé priame reči, citáty autorov, ako aj rozhovory. Ale veľmi výrazné je aj členenie na odseky i stavba samých odsekov.

Uvedieme aspoň dva príklady. V prvom vidieť aj dobré zarámcovanie slovesom *vyhrali:*

Títo Íri vyhrali veľa. Ako len prehnali oboch neskorších finalistov, ako ich držali v šachu! Veľa im nechýbalo do víťazstva nad zbornou a v zápase s Holandskom len osem minút ich delilo od remízy, ktorá by ich posunula do semifinále na úkor majstrov Európy! Vyhrali srdce publika (s. 54).

Podobne na s. 43, lenže s variáciou slovies:

Angličania zotrvali v sebaklame. Nazdávali sa, že ak ostanú verní svojej

typickej — a stereotypnej — nátlakovej hre, dosiahnu úspech. Futbal sa však zmenil. Všetci vedia všetko, mužstvá sú vyrovnané. Na každý spôsob je pripravená vhodná odpoveď. Vyhráva ten, kto je chytrejší, kto prejaví viac invencie v taktike a stratégii. Nuž a to predpokladá prekročiť vlastný tieň. Angličania to nevedeli.

Typické sú tu stručné, jednovetové závery odsekov, niekedy vypichnuté na osobitný riadok:

Düsseldorfská polícia pri jednom zátahu odhalila vyše stočlennú skupinu domácich výtržníkov zo známych ... bánd. Chystali akt odvety, vyrovnávanie účtov.

Futbalová vojna chuligánov. Zneuctený šport. (s. 47)

Španieli s obľubou charakterizujú ľudí črtami zvierat. Nie preto, aby ich potupili, ale naopak — aby si uctili niektoré ich výrazné vlastnosti. V ich bestiáriu má dôstojné miesto napríklad sup (el buitre), čo zrejme zapríčinilo, že Butragueňo — s vtipnou narážkou na svoje priezvisko — dostal prezývku El Buitre. Muñoza zasa kreslia ako sovu. Pre prenikavý futbalový zrak a múdrosť. Španielsky futbal nadobudol za jeho éry pohľad sovy. Bystrý a rozvážny (s. 52).

Niekedy sa záver vyjadruje (rečníckymi) otázkami:

Altobelli je však Altobelli. Štyridsaťtisíc talianskych divákov v hľadisku privítalo muža zvratov. Prinesie zasa šťastie. Do tretice? Bude práve on tým jazýčkom na váhach? (s. 78).

Vzťah medzi odsekmi sa niekedy zdôrazňuje opakovaním slova.

V Stuttgarte mi zišla na um tak trocha kacírska myšlienka — keby mal človek možnosť vidieť dopredu... Ako bude toto mužstvo hrať o dva roky? Mohla by to byť futbalová hudba ako z hrdla Luciana Pavarottiho, do jeho tenoru je vraj taliansky tréner priam zaľúbený.

Už v tomto predstavení to bola pekná hudba budúcnosti (s. 79).

Je prirodzené, že vo výkladoch či spomienkach sa pomerne často vyskytuje futbalová terminológia. Treba však povedať, že sa veľmi neposúva do popredia, je akoby skrytá v texte. Ale možno poukázať v tejto súvislosti na dve ďalšie veci. Predovšetkým na tú, že sa tu vyskytujú nielen pomenovania hráčov a ich činností či funkcií, lež aj mierne hovorové obrazné vyjadrenia a frazeológia. Napr. *opačný falš, krížny pas, finálny pas, topspinová hlavička, mŕtvy ofsajd, útočný hrot, rotovaná strela, strela lízala brvno, pýtať sa dolu, vymietol ľavý roh, dobre prikrytý útok, varovná karta, béčko* a pod. Prenikajú sem aj anglické, už adaptované slová ako *brejk, forčeking, ofsajd, hetrik, knokaut*. Niektoré však ešte ostávajú v anglickej podobe: *pressing, handicap, outsider*, z nefutbalových napr. *team-work, evergreen, comeback, rowdies*, resp. talianske *tifosi, catenaccio*. Zdá sa, že miera adaptovanosti sa tu neberie dosť vyvážene, resp. že by sa mohlo ísť aj ďalej.

Niektoré z uvedených výrazov majú zreteľný hovorový ráz. Ale občas sa v texte vyskytujú hovorové slová nižšej štylistickej hodnoty, napr. *fangle, šibovať, naštelovaný, našponovaná psychika, flajster, švenkovať, štimovať, truc*. Sú to dosť bežné slová, preto v texte slúžia na oživenie výrazu, a to aj preto, že sa nepoužívajú na exponovaných miestach.

Veľmi výrazné a charakteristické zafarbenie dodávajú Zererovmu textu obrazné výrazy. Istá obraznosť je už aj v takých spojeniach ako *futbalová*

hanba, futbalová žlč, azúrová téma (talianska), azúrová hudba, brazílsky skalp, reprezentačné kormidlo, reprezentačný tréner, reprezentačná kapitola.

Pôsobivo sa využívajú názvy farieb. Ich používanie je bežne dané klubovými farbami, farbami dresov, ale prenáša sa aj na také názvy ako *belasí, plaví, čierno-bieli, oranžoví* a do názvov mužstiev: *biely balet, squadra azurra.* Prím však má oranžová farba, farba víťazného mužstva: *noc po víťazstve je oranžová, sny sú oranžové, blues v oranžovom. Mníchov sa topil v oranžovej záplave, oranžoví sú hore.*

Výraznú zložku výrazových prostriedkov tvoria obrazné pomenovania. Nejde len o také spojenie ako *futbalový dynamit, futbalový roh hojnosti, futbalové slovo, bacil catenaccia, dánska pieseň,* ale aj o slovesné výrazy ako *odhalil stred kružnice, pili z futbalového prameňa, staval vzdušné mosty, behali v zahraničnej výslužbe, priskrutkovali im krídla, kypel streleckým zdravím, stovkám pivových pohárov dávali nebezpečné krídla a smer, vdýchol mužstvu strategickú kľúčovosť, zápletka držala všetkých v napätí.*

Už len tieto príklady ukazujú na vynachádzavosť autora. Každý z nich by bolo treba skúmať v bližšom i širšom okolí, odhaliť jeho motiváciu, ako aj súvislosť s celým textom a kontextom.

To isté platí aj o živých prirovnaniach, niekedy rozvedených do viacerých viet. Napr. *Nie nadarmo dostal Altobelli prezývku Spillo. Ozaj vedel zavše pichnúť do súperovej obrany ako špendlík. Z ničoho nič — stačili jeden-dva vláčne ťahy a lopta sa trepala v sieti. Bodal vskutku majstrovsky. No i špendlík sa časom otupí* (s. 72).

Povestná mexická vlna sa prevalila cez oceán a zaliala aj západonemecké štadióny. Už na slávnostnom otvorení krúžil po elipse Rýnskeho štadióna v Düsseldorfe jeden príboj za druhým. Vlny radosti a veselosti; vlny, ktoré spájajú ľudí; vlny obdivu k futbalu. Krásna hra obrovského štadióna. Takmer sedemdesiattisíc ľudí v roztopašnej akcii. Vlny ich zaujali, naladili, zohriali na správnu teplotu (s. 20).

Ale sú jednoduchšie prirovnania: *akoby bol pokropil živou vodou, ako ryba vo vode sa bleskovo zorientovať, platne zmizli z pultov ako horúci hamburger, akoby skákali po balvanoch v rozvodnenom potoku, omladzoval, až mnohým naskakovali na tele zimomriavky, je tým, čím je v rockovej hudbe jeho vzor Bob Marlon, Matuzalem medzi žrďami.*

Nemožno tu ani len zaregistrovať všetky obrazné výrazy a prirovnania. Je ich skutočne dosť, ale zasa nie je ich toľko, aby nimi bol zaplavený celý text. Vynárajú sa nečakane, ale vždy na pravom mieste. Tvoria tak neodmysliteľnú zložku Zererovej práce so slovom a textom.

Vcelku možno povedať, že publikácia *EURO 88,* založená na koncepcii ôsmich, resp. desiatich pohľadov, podáva plastický a živý obraz šiestych majstrovstiev Európy vo futbale, že hovorové, ale najmä obrazné výrazové prostriedky sú dobrou protiváhou opisných pasáží, v ktorých sa predkladajú nevyhnutné fakty.

Ján Horecký

Jazykové prechádzky prózou

(HORÁK, G.: Jazykové prechádzky prózou. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1989. 216 s.)

Základom knihy sú autorove príspevky z rovnomennej rubriky v denníku Ľud publikované v rokoch 1985—1987. O náplni príspevkov hovorí sám autor v úvode: *Usiloval som sa nazrieť do jazykovej pracovne jednotlivých autorov najmä v okruhu krajovo ladenej expresívnej lexiky, frazeológie a gramatickej metafory. Touto sondou do reči našich starších i mladších prozaikov by som chcel sprostredkovať a ukázať, čo náš národný jazyk poskytuje a dovoľuje tomu, kto si to jeho dôverným poznaním vyslúži. Naznačujem, ako sa jazyková norma v našej umeleckej próze využíva a tvorivo rozvíja najmä vo vrstve expresívnej krajovej frazeológie a hovorovej syntaxe* (s. 8). A dodáva: *Čiastkové zábery do reči jednotlivých próz, vybraných podľa osobného čitateľského záujmu, sa zoraďujú podľa abecedného poradia ich autorov* (tamže). A tak podľa autorovho čitateľského záujmu sa nám tu predstavuje 46 slovenských spisovateľov s niektorým svojím dielom, ku ktorému má Gejza Horák svoje jazykové, jazykovedné i čitateľské poznámky. Medzi Petrom Andruškom (Lepší ľudia) a Ľudom Zúbkom (Skrytý prameň) sú mená ako Dobšinský, Kalinčiak, Zechenter-Laskomerský, Kukučín, Timrava, Tajovský, Mináč, Jaroš, Puškáš, Šikula, Beňo, Mitana, teda záber v každom ohľade široký. Autorovi nejde, pravdaže, o nejakú premyslenú koncepciu výberu spisovateľov a diel. Dobre premyslené a jazykovedno-čitateľsky prežité sú však autorove poznámky a úvahy o jazyku a diele vybratých autorov.

Svoje jazykové postrehy rámcuje G. Horák údajmi o spisovateľovi a jeho diele. Robí tak vždy vo veľmi zhustenej skratke v úvodnej časti každej kapitolky a spravidla aj v jej závere, ktorý využíva na krátke zhodnotenie komentovaného diela, na vyzdvihnutie nejakej jeho charakteristickej osobitosti, na vyjadrenie postrehu o spisovateľovej tvorivej metóde, na krátky komentár o jazykovej hodnote diela a pod. Tu sa G. Horák prejavuje aj ako znalec literárneho diela, neubráni sa občas komentovaniu jeho umeleckej hodnoty, ako to vidíme napríklad v kapitolke o Troch gaštanových koňoch Margity Figuli, kde k obšírnejšej ukážke z diela pridáva akoby ospravedlňujúco-vysvetľujúcu poznámku, za ktorou však opäť nasledujú citáty charakterizujúce kompozično-umeleckú hodnotu diela: *K tejto oslavnej gradácii, ktorá rozširuje, ale neprekračuje rámec našich poznámok, pridávame odkaz na návratný (refrénovitý) obraz Magdalény: „Nespúšťam z nej oči a vidím jasne ešte aj dnes pred sebou jej obraz. V oboch rukách drží meričku s ovsom a hneď si domýšľam, že to pre naše kone"* (48). *„Ale jedno som si z celej duše žiadal, aby Magdaléne po smrti dal boh v nebi rozsievať z meričiek požehnanie na ľudí. A aby som ju potom našiel s tými meričkami, keď príde môj čas..."* (s. 58—59). V závere autor hovorí: *Margita Figuli je požehnaná rozsievačka krásneho slova. Znamenie splneného sľubu vernej lásky — tri gaštanové kone — ostane naveky jej literárnym erbom* (s. 59). V závere poznámok o románe M. Ferka Keby som mal pušku G. Horák píše: *Kto prečíta túto mládeži venovanú prózu M. Ferku, má pocit, že by bolo treba zabehnúť na posied-*

ky s autorom: porozprávať sa o jeho krajovej slovnej zásobe (s. 55). Petrovi Glockovi zasa v závere kapitolky o jeho krátkych prózach G. Horák odkazuje: *Ako sme sa presvedčili, Peter Glocko si rád vyhľadá a odtrhne lúčny kvet do svojej slovnej zásoby, a tak by sme mu ešte radili väčšiu pozornosť pri lákavých sugesciách z češtiny a utváranie čitateľsky priehľadnejšej osnovy príbehu* (s. 65—66). Na okraj knižky M. Zimkovej No a čo autor hovorí: *Próza Milky Zimkovej je na zamyslenie i na sebaspytovanie. Z jazykovej stránky naznačuje možnosť prenášania krajovej frazeológie do celonárodného fondu. Na druhej strane však nastoľuje problém, do akej miery možno i v takejto, pôvodne osobitne určenej próze (text pre divadlo jedného herca) používať krajové nárečie, jeho zmes so spisovnou rečou a kde-tu i češtinou (robotníci, ostravári). Všetky krajové nárečia zaznamenávame a skúmame — sú nám vzácne a milé — no neuvítali by sme umeleckú prózu ani v jednom z nich* (s. 179). Rozličné nejazykovedné hodnotiace charakteristiky diela však nájdeme roztrúsené aj na iných miestach textu, sú organicky spojené s jazykovými charakteristikami, tvoria ich rámec, ako to možno dobre vidieť napríklad v úvahe o Ballekovej Južnej pošte, kde je aj takáto charakteristika: *Ballekova knižka je oslavou detstva a mnohonásobným návratom k nemu v okruhu času i miesta. Dodávame, že je to próza o deťoch pre dospelých: o ich zodpovednosti k deťom* (s. 14).

Jazykové poznámky G. Horáka sú mnohostranné; dotýkajú sa lexiky, frazeológie, gramatiky i štylistiky. Sú to nielen upozornenia na zaujímavé, pozoruhodné alebo nasledovaniahodné jazykové a štylistické prostriedky, ale aj ich krátke výklady, objasnenia, vysvetlenia a komentáre. Cenné sú napríklad prenikavé postrehy a vysvetlenia o využívaní gramatickej osoby, slovesného spôsobu, času a rozličných slovesných tvarov, neosobných konštrukcií, modálnych slovies a pod. Napríklad pri poznámkach o Hečkovom románe Červené víno G. Horák medziiným hovorí: *Konštrukcia typu b u d a t e b o u sa používa napospol v reči vystupujúcich osôb a vhodne krajovo podkresľuje zemepisné dejisko románu. Je synonymná s kondicionálovou konštrukciou t s výrazom ‚na tvojom mieste'. Hoci rovnoznačné výrazy (napr. ‚keby som bol tebou') sú naporúdzi, máme dobré dôvody na to, aby sme konštrukciu b u d a t e b o u už registrovali ako západoslovensky ladený prostriedok hovorovej spisovnej slovenčiny. V porovnaní s rovnoznačnými konštrukciami je to prostriedok úspornejší s príznakom odkazu na krajový pôvod, ale dnes už aj na priliehavé využitie v umeleckom štýle* (s. 73). Rovnako cenné, plné citlivého porozumenia a vkusu sú autorove postrehy, osvetlenia a komentáre o zaujímavých slovotvorných javoch, neologizmoch, frazeologizmoch a lexikalizmoch (na konci knihy je Abecedný slovník a Doplňajúci register; vždy sa tam udáva strana knihy, kde sa o príslušnom slove alebo jave hovorí, čím sa kniha stáva aj ľahko používateľnou príručkou). Mnohé sú zaujímavými podnetmi na ďalšie úvahy a bližšie skúmanie. Napríklad o záhoráckej nadávke *cudar/sudár* G. Horák predpokladá, že je to hláskovo upravené francúzske slovo *soudard* (vo výslovnosti *sudár*), ktoré sa na Záhorie dostalo v čase Napoleonových výbojov: *Vo francúzštine s o u d a r d voľakedy značilo plateného vojaka, žoldniera, ale novšie hrubého človeka, grobiana, odroňa* (s. 108). Na okraj jazyka Šikulovho románu Matej potmehúdsky — „bokom" dodáva, že *„Matej — Stredoslovák — svojmu túlavému synovi Šimonovi*

v duchu nadáva po západniarsky c u d á r ako v Majstroch tesár Guldan synovi Imrichovi" (s. 153). Ale hneď tu zasa s uznaním hovorí: *Väčšiu pozornosť, a to i zo sociologickej stránky vyvolá slovo s p o l k a: „Rubári si sadli za stôl k spoločnej mise, ktorú volali spolka."* (...) *S p o l k a (spoločná miska) je zjednoslovnený (univerbizovaný) výraz. Priam taký slovotvorný postup ukazuje i podstatné meno s ú r k a (súrna vec, zásielka, ktorú treba razom vybaviť): „Šlo vtedy o akúsi súrku, bolo treba odbehnúť s odkazom na kokavskú faru"* (s. 152). Pri poznámkach o jazyku románu M. Ferka Keby som mal pušku upozorňuje G. Horák na viaceré nárečové slová, ktoré by si zaslúžili pozornosť „z hľadiska rozvíjania hovorovej slovnej zásoby" (s. 53). Spomína medzi nimi aj sloveso *zázrit* „závidieť" v takomto kontexte: *Je tá Štefina ale závistlivá, však? Ako vám zázri* (s. 54). Správne sa tu zaznačuje tvar nedokonavého slovesa *zázrit*, ktoré svojou podobou *(-i- < -ě-)* ukazuje na pravdepodobný import zo slovanského východu. V uvedenom kontexte sa však zrejme používa vo svojom prvotnejšom význame „zazerať", t. j. nepriateľsky, hnevlivo sa dívať *(зьрѣти > zrieť*, „dívať sa"). Svojím významom sa do tohto okruhu zaraďuje akiste aj sloveso *zavriedit'* (s. 169): *Kto profesorovi Lázárovi nejako zavriedil, zmlátil ho bez rozmyslu* (M. Urban, Zelená krv). Ide tu najskôr o pôvodný význam „uškodiť". Na slovanský východ ukazuje aj slovo *kopil* (s. 115; nie *kopiť)*, ktoré je v ukrajinčine a v južnoslovanských jazykoch známe vo význame „nemanželské dieťa, panghart". Doklad je z knihy F. Kreutza Heľpianska bosorka. Tam sa zaznačuje zdrobnená podoba *kopilča,* použitá ako nadávka *(Kopilčatá zbojnícke!).* Výklad významu „najdúch, nájdenec" (s. 115) nemožno pokladať za celkom výstižný, hoci by kontext, predchádzajúce dve nadávky, mohol k nemu nepriamo zvádzať.

Ako drobnosť možno tu zaznačiť, že v citáte z Ballekovej Južnej pošty *„Múdry ste vy roľník. — Dačo múdry."* (s. 17) ide o časticu *da* v expresívnom zdôrazňovacom spojení *da čo* (pozri k tomu J. Stanislav, Slavica Slovaca, *3,* 1968, s. 278), preto ju treba písať oddelene.

Kniha G. Horáka Jazykové prechádzky prózou prináša bohatstvo námetov i jazykový materiál na ďalšie možné úvahy. Je to poučné čítanie pre široký okruh záujemcov o slovenský jazyk a literatúru, pre odborníkov i pre tvorcov umeleckej literatúry. Je cenným vkladom aj do nebohatej jazykovednej literatúry venovanej jazyku umeleckého diela. Škoda len, že neúmerne nízky náklad (400 výtlačkov) urobil mnohým záujemcom túto knihu neprístupnou.

Ján Doruľa

Nová učebnica fonetiky a fonológie

(KRÁĽ, Á. — SABOL, J.: Fonetika a fonológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.)

Slovenské pedagogické nakladateľstvo vydalo v minulom roku v náklade 1500 výtlačkov prácu Á. Kráľa a J. Sabola *Fonetika a fonológia.* Autormi sú

známi odborníci v tejto oblasti lingvistiky, ako o tom svedčia ich predchádzajúce práce.

Fonetika a fonológia je vysokoškolská učebnica pre filozofické a pedagogické fakulty. Skladá sa z troch väčších častí: prvá je *Všeobecná fonetika a fonológia,* druhá časť *Fonetika,* sa delí na dve hlavné kapitoly: *Fyziologická fonetika* a *Akustická fonetika,* tretiu časť tvorí *Fonetika a fonológia slovenčiny.* Učebnica je bohato doplnená obrazovým materiálom.

Hneď v prvej, všeobecnej časti si môžeme všimnúť nový prístup autorov k látke. Usilovali sa zvukovú stavbu chápať a vysvetľovať ako ten istý predmet pozorovaný z dvoch hľadísk. Pokúsili sa odstrániť niekdajšie protirečenia fonetiky a fonológie. Na to si na začiatku utvorili isté teoretické, metodologické a terminologické predpoklady. V prvej časti učebnice sa teda autori zaoberajú predmetom fonetiky a fonológie, ich vzájomným vzťahom. Je tu uvedená aj nová definícia: *„Fonetika a fonológia sú jazykovedné disciplíny skúmajúce formotvornú zložku reči (ďalej FFL) z hľadiska jej fyzickej stavby ... i jazykovej organizácie... Fonetika skúma FFL ako materiálny systém a sociálnu kvalitu, fonológia ako ideálny systém a sociálnu kvalitu"* (s. 29).

Autori začleňujú problematiku fonetiky do všeobecnej lingvistiky. Uplatňujú komunikačné hľadiská (kapitola *Komunikačný pohľad na jazyk a reč)* a aj z tohto pohľadu potom definujú predmet fonetiky a fonológie. Zaujímavá je aj kapitola nazvaná *Z dejín fonetiky a fonológie,* kde sa však medzi iným opisujú aj metódy fonetiky a fonológie. Poslednou kapitolou prvej, všeobecnej časti je *Fonetická transkripcia,* kde je zaradená aj slovenská fonetická transkripcia.

V druhej časti *Fonetika,* konkrétne v kapitole *Fyziologická fonetika* má dôležité miesto časť zaoberajúca sa artikulačnými ústrojmi a artikuláciou. Rozlišuje sa tu organogenetická a akustická artikulácia, pričom organogenetická vlastne umožňuje akustickú artikuláciu. Stretávame sa tu aj s termínom dvojitá artikulácia podľa A. Martineta. Za prvú artikuláciu sa pokladá členenie prúdu reči na základné významové jednotky, za druhú artikuláciu sa pokladá členenie zvukovej formy na hlásky (resp. fonémy). V tejto časti sa z hľadiska artikulácie venuje pozornosť hláskam, a to spoluhláskam, samohláskam a dvojhláskam. Pozoruhodná je kapitola *Rozličné artikulačné a hláskové javy,* kde sa pracuje s termínmi *vokoid, kontoid* (ich autorom je K. L. Pike): *Vokoid je segment, pri ktorom nie je v strede ústnej dutiny prekážka (v tom je artikulačná zhoda s vokálom) a ktorý môže v slabike fungovať aj ako vokál, aj ako konsonant. Všetky ostatné segmenty sú kontoidy* (s. 146). Keďže definície nie sú jednoznačné, autori si pomáhajú špecifikáciou „slabičný", „neslabičný".

V kapitole *Akustická fonetika* sa pozornosť autorov sústreďuje na formantové zloženie a spektrálne zobrazenie reči, ďalej na syntetickú reč i automatické rozpoznávanie reči.

Posledná časť *Fonetika a fonológia slovenčiny* je rozčlenená na výklady o segmentálnych a suprasegmentálnych javoch. Prvá kapitola *(Segmentálne javy)* sa ďalej delí na výklady o prvom (fonetickom) stupni abstrakcie a o druhom (fonologickom) stupni abstrakcie.

Na prvom stupni abstrakcie sa klasifikujú a opisujú samohláskové zvuky (sonanty), ako aj spoluhláskové zvuky (konsonanty).

Na druhom stupni abstrakcie sa riešia niektoré špecifické otázky slovenského fonologického systému, napr. vokál *[ä]*, slabičné *[r̥, l̥, ŕ, ĺ]*, fonologický protiklad *l-ľ* atď. Vokál *[ä]* hodnotia autori ako periférny prvok, ktorý nemá väčšie vývinové možnosti ani do budúcnosti. Slabičné *[r̥, l̥, ŕ, ĺ]* autori vymedzujú ako osobitné fonémy. Pokiaľ ide o protiklad *l-ľ*, v učebnici sa konštatuje, že je pevnou súčasťou fonologického systému spoluhlások v neutrálnom a vyššom štýle spisovnej výslovnosti. Obidva členy protikladu patria do centrálneho fonologického systému, ich dištinkcia sa využíva na sémantické rozlíšenie slov a tvarov. K fonologickej stavbe slovenčiny sa tu pristupuje s ohľadom na všeobecnú fonológiu. Pozornosť sa venuje neutralizáciám fonologických protikladov, osobitne vokalickým a konsonantickým. Ďalšiu časť tvorí opis vokalických a konsonantických alternácií.

Záverom treba pripomenúť, že aj keď je Fonetika a fonológia od Á. Kráľa a J. Sabola učebnicou, je určená aj ostatným odborníkom v tejto oblasti. Učebnica je náročná, a preto si vyžaduje citlivú prácu učiteľa. Zrejme bude dôležité usmerniť študentov, aby ich získal pre túto oblasť. Látka, ktorá sa zaoberá zvukovou rovinou, je vo vysokoškolskom štúdiu potrebná, lebo bez nej nemožno vybudovať ucelený obraz o jazyku. Z hľadiska jazykovej kultúry je dôležité venovať pozornosť aj tejto časti lingvistiky. Bolo by chybou zanedbávať zvukovú rovinu jazyka najmä v jazykovej komunikácii.

Vo *Fonetike a fonológii* autori využili najnovšiu svetovú literatúru týkajúcu sa tejto problematiky, ako aj výsledky vlastných výskumov. Ich tvorivá spolupráca prispela k ďalšiemu rozvinutiu fonetiky a fonológie ako disciplíny o jednej časti (subsystéme) jazyka.

Petra Stražovcová

Pripomienky k železničnému anglicko-nemecko-francúzsko-rusko-slovenskému slovníku

(DANNEHL, A. a kol.: Železnice. Anglicko-nemecko-francúzsko-rusko-slovenský slovník. Bratislava, ALFA — Berlin, Verlag Technik 1985. 495 s.)

Po vzniku nášho štátu Ing. Ivan Viest spracoval a na vlastné náklady vydal *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník* (Turč. Sv. Martin 1919—1924, 788 s.), ktorý bol v Československu prvým a jediným viacjazyčným (trojjazyčným) prekladovým železničným slovníkom.

Po 66 rokoch sa v ČSSR stretávame s druhým viacjazyčným (päťjazyčným) prekladovým železničným slovníkom spracovaným 16-členným autorským kolektívom z Nemeckej demokratickej republiky pod vedením doc. dr. Adolfa Dannehla; slovenské ekvivalenty spracoval 15-členný kolektív Katedry jazykov Vysokej školy dopravy a spojov v Žiline pod vedením vedúceho katedry doc. PhDr. Jána Puciho, CSc. Ide o špecializovaný slovník vydaný vydavateľ-

stvom ALFA v Bratislave v koprodukcii s vydavateľstvom VEB Verlag Technik v Berlíne. Obsahuje cca 10 000 termínov najmä z oblasti železničnej dopravnej, prepravnej, strojovej a stavebnej prevádzky. Termíny sú lineárne radené a číslované podľa východiskového anglického termínu. Štyri registre (nemecký, francúzsky, ruský, slovenský) nahrádzajú opačné verzie a umožňujú ľahkú orientáciu v slovníku. Slovenský ekvivalent príslušnej heslovej jednotky (anglicko-nemecko-francúzsko-ruskej) treba vyhľadať v slovenskej časti podľa čísla uvedeného v osobitnej kolónke pred anglickým termínom.

Pripomienky, ktoré ďalej uvádzame (a ktorými súčasne vyhovujeme výzve nakladateľstva ALFA v úvode slovníka), môžu sa zužitkovať pri prípadnom ďalšom vydaní slovníka.

Prekvapuje, že erudovaný autorský kolektív nezaradil do slovníka *Železničnú technickú jednotnosť* — UT *(Unité technique des chemins de fer)*, najstarší medzinárodný železničný dohovor (a medzinárodnú organizáciu) z r. 1886, ktorý unifikoval základné technické parametre železničných vozidiel, umožňujúce ich prechod z jednej železničnej siete do druhej. Nezohľadnil ani *Dohovor o medzinárodnej železničnej preprave* — COTIF *(Convention relative aux transports internationaux ferroviaires)* a *Medzivládnu organizáciu pre medzinárodnú železničnú prepravu* — OTIF *(Organisation intergouvernementale pour les transports internationaux ferroviaires)* zakotvenú v tomto dohovore. COTIF má 96-ročnú tradíciu (1893) a naposledy bol novelizovaný r. 1980. Pre medzinárodnú železničnú prepravu má eminentný význam, pretože ustanovuje inštitucionálne a prepravnoprávne podmienky osobnej a nákladnej železničnej prepravy medzi európskymi štátmi (s výnimkou Sovietskeho zväzu), Severnou Afrikou (Alžírsko, Maroko, Tunisko), Blízkym a Stredným východom (Irak, Irán, Libanon, Sýria). Uzavretím dohovoru COTIF prestal platiť *Medzinárodný dohovor o preprave cestujúcich a cestovných batožín po železniciach* — CIV a *Medzinárodný dohovor o preprave tovaru po železniciach* — CIM uvedené v slovníku pod I 226 a I 227. Namiesto týchto dohovorov mali sa zaradiť do slovníka *Jednotné právne predpisy pre zmluvu o medzinárodnej železničnej preprave cestujúcich a batožín* — CIV *(Régles uniformes concernant le contrat de transport international ferroviaire des voyageurs et des bagages)* a *Jednotné právne predpisy pre zmluvu o medzinárodnej železničnej preprave tovaru* — CIM *(Régles uniformes concernant len contrat de transport international ferroviaire des marchandises)* a v súvislosti s nimi *Jednotné doplňujúce ustanovenia* — DCU *(Dispositions complémentaires uniformes)* a *Osobitné doplňujúce ustanovenia* — DCS *(Dispositions coplémentaires spéciales)*.

Rovnako zabudlo sa na medzinárodné konvencie regulujúce medzinárodnú železničnú prepravu medzi socialistickými štátmi, t. j. *Dohodu o medzinárodnej preprave cestujúcich* — SMPS *(Soglašenije o meždunarodnom passažirskom soobščeniji)* a *Dohodu o medzinárodnej železničnej preprave tovaru* — SMGS *(Soglašenije o meždunarodnom železnodorožnom gruzovom soobščeniji)*.

Pri rozvíjaní medzinárodnej železničnej prepravy dôležitú funkciu plní *Organizácia pre spoluprácu železníc* — OSŽD *(Organizacija sotrudničestva železnych dorog)*, *Európska konferencia ministrov dopravy* — CEMT *(Conférence européenne des ministres des transports)*, *Ústredný úrad pre medzinárodnú železničnú prepravu* — OCTI *(Office central des transports internationaux*

Problém však spočíva ešte v tom, čo sa nám nepodarilo zistiť: či ide o registrovaný firemný názov alebo nie. Ak je tento firemný názov registrovaný, t. j. má ochrannú značku, treba ho zapisovať v tej podobe, v ktorej je zaregistrovaný. To, pravda, neznamená, že po rozšírení tohto výrobku by sa názov, ak bol pôvodne registrovaný v podobe *halon,* nemohol stať všeobecným pomenovaním látok tohto typu. V takom prípade by sa — podobne ako názov *aspirín* — zapisoval s kvantitou: *halón.* Ak nejde o registrovaný firemný názov, pomenovanie tejto chemickej látky sa tiež píše s kvantitou, teda *halón* podobne ako iné odborné názvy na *-ón (freón, acetón ketón, protón, ozón).*

Katarína Hegerová

Ks

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník *24,* 1990, č. 4. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, DrSc., člen korešpondent SAV a ČSAV. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Jarmila Macherová. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30 —, jednotlivé čísla Kčs 3 —. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, nám. Slobody 6, 817 59 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v apríli 1990. Rukopis odovzdaný do tlače 22. 12. 1990. Registr. zn. F-7050.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., nám. Slobody 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D-8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1990

Cena Kčs 3,—